

EXPLANACNÝ VÝZNAM POJMU "IMPLICITNÁ FILOZOFIA"

JÁN ŠULAVÍK, Kabinet výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV, Bratislava

ŠULAVÍK, J.: The Explanatory Meaning of the Concept of the "Implicit Philosophy"
FILOZOFIA 55, 2000, No 6, p. 494

The paper examines the concept of "implicit philosophy" as used in the integrated psychotherapy, making clear its content as a "potential philosophy". The author sees its meaning as opposite to the meaning of "explicit philosophy". To use the relationship between implicit and explicit philosophy in an explanation involves a binary conception of philosophy in its narrow and broader senses. The author shows, how the philosophy critically explains certain primal spontaneous generalizations in order to offer "secondary reimplications" of new philosophical attitudes. The philosophical work is thus the middle stage of the whole process of proceeding from primary to secondary implicit philosophy. The concept of "implicit philosophy" can be applied also beyond the psychotherapy - e. g. in social philosophy or in the philosophy of science.

Termín "implicitná filozofia", ktorý používajú niektorí psychoterapeuti a filozofi, môže vyvolávať dojem zle utvoreného pojmu. V našom príspevku sa pokúsime upresniť podmienky jeho použitia i oblasť jeho aplikácie.

1. Implicitná filozofia. S termínom "implicitná filozofia" pracujú psychoterapeuti českého pôvodu manželia Knoblochovci¹ vo svojej integrovanej psychoterapii ([1], 123). Uvádzajú, že mnohí klienti, ktorí požadujú psychoterapiu, si neuvedomujú svoje všeobecné postoje, náhľady na svet i život a nedokážu svoje stanoviská jasnejšie sformulovať. Tie napriek tomu výrazne ovplyvňujú ich konkrétne každodenné konanie a sú zdrojom nesprávnych a chybných postupov. Tieto neuvedomené všeobecné postoje pomenovali termínom "implicitná filozofia". Jej špecifickým znakom je teda to, že klienti ju aktuálne nedokážu vedome artikulovať a reflektovať, čím získava nad ich myslením,

¹ Manželcia Knoblochovci sú tvorcami integrovanej psychoterapie. Okrem Československa pôsobili dlhé roky vo Veľkej Británii, USA a Kanade. Ich monografia bola z angličtiny preložená aj do nemčiny, japončiny a češtiny. Ferdinand Knobloch je predsedom Kanadskej spoločnosti pre integrovanú psychoterapiu a psychoanalýzu.

Integrovaná psychoterapia vznikla v období, keď začalo pôsobiť aj Achenbachovo filozofické poradenstvo ([4], XII), a čo je najdôležitejšie, z hľadiska možnej spolupráce filozofov s psychológmi a psychoterapeutmi jej vplyv zasahuje aj Slovensko.

Svoju súčasnú podobu integrovaná psychoterapia nadobudla v 80-tych rokoch v USA. Je zaujímavá tým, že ašpiruje na prekonanie roztrieštenosti jednotlivých prístupov v oblasti psychoterapie a pokúša sa vytvoriť základ pre komplexnejší pohľad na človeka ([1], 123). Jej úsilie do istej miery rezonuje so snahou o nájdenie novej podoby systémovej filozofie, ktorá je spojená napríklad s medzinárodnou spoločnosťou *Systém filozofie* (System der Philosophie), založenou v roku 1991 vo Viedni [5]. Americkí psychoterapeuti J. O. Prochaska a J. C. Norcross ([6], 368) sa domnievajú, že integrovaná psychoterapia "predbehla mnoho súčasných prístupov a načrtla niekoľko dôležitých psychoterapeutických zásad".

cítiením a konaním obrovskú moc. Knoblochovci dospeli k poznatku, že reflexia a proces premeny implicitnej filozofie na explicitnú má na človeka oslobodzujúci účinok a zvyšuje jeho osobnú slobodu. Psychoterapeut pomáha svojim klientom uvedomiť si ju, formulovať ju a racionálne ju spracovať. Jeho úlohou je dostať ju do centra pozornosti, hovoriť o nej, vystaviť ju vedomej kontrole a racionálne premyslieť ([1], 123). Výsledkom terapie je aj premena filozofie klienta z implicitnej na explicitnú.

Psychoterapia manželov Knoblochovcov sa teda snaží okrem využitia iných psychoterapeutických faktorov pracovať aj s implicitnou filozofiou klienta, čím sa dostáva do úzkeho kontaktu s filozofiou či filozofickým poradenstvom, ktoré sa v tomto kontexte stáva akosi "filozofickou terapiou" [10]. Slovné spojenie "implicitná filozofia" nie je cudzie ani filozofii, napríklad L. Hejdánek ([2], 15) uvádza, že po dlhé stáročia kresťanskí myslitelia nevenovali dostatočnú pozornosť odkrývaniu "implicitnej metafyziky", ktorá je obsiahnutá v židovsko-rannokresťanskej kultúre. Úlohou kresťanských mysliteľov je podľa neho túto implicitnú filozofiu explikovať. J. Letz ([3], 257) dokonca hovorí, že základnú osnovu každej kultúry tvorí určitá implicitne alebo explicitne prítomná filozofia.

Z epistemologického hľadiska však termín "implicitná filozofia" môže pôsobiť ako zle konštruovaný pojem, ktorý má protirečivý význam. Kým termín "implicitný" evokuje určité explicitne nevysslovené, nedostatočne uvedomené, spontánne, prípadne až nevedomé obsahy, termín "filozofia" zase hovorí, že by malo ísť "aspoň" o vedome metodický a zámerne premyslený názor a postoje. Zdôrazňujeme slovo "aspoň", pretože na filozofiu môžeme klásť ďalšie sprísňujúce požiadavky. Napríklad F. Novosád hovorí, že "pre filozofiu a vedu základnou formou prístupu ku skutočnosti je pojmové poznanie vyúsťujúce do vytvárania teórií o skutočnosti" ([8], 617). Ak teda určité spontánne generalizácie alebo intuitívne všeobecné životné náhľady a postoje nazývame filozofiou, dostávame sa do konfliktu s metodickým ideálom "vedomé premyslenia" názoru alebo postoja. V procese filozofovania sa k nemu snažíme priblížiť prostredníctvom metodického skepsy, ktorej cieľom je zrušiť pôvodný naivnorealistický aspekt implicitného postoja nerozlišujúceho medzi a) "skutočnosťou" a "názorom" na skutočnosť, b) medzi výsledným "poznatkom" a "metódou" jeho získania a c) medzi osobným názorom a názorom odbornej či laickej verejnosti. Z tohto hľadiska je aj termín "implicitná filozofia" zle utvorený pojem; v skutočnosti ide skôr o nereflektovaný životný postoj alebo svetonázorový náhľad, ktorý sa až v procese kritickej reflexie mení na teoretický či filozofický. Termínom "filozofia" by sme preto mali nazývať iba explicitnú filozofiu. Ak má nejaký všeobecný náhľad nevedomenú formu a jeho obsah pozostáva z myšlienkového stereotypu a spontánnych generalizácií, nemá nárok označovať sa termínom "filozofia". Aj F. Novosád napríklad píše, že proces sebainterpretácie zahŕňa na jednej strane explicitné, teoreticky systematizované "obrazy" človeka vo vede a filozofii a na strane druhej spontánne, implicitné chápanie vtelené do životných praktík, ktoré sa stali konštitutívnou charakteristikou ľudskej existencie, pričom tieto implicitné náhľady a postoje nenazýva "filozofiou", ale "životnou ideológiou" ([7], 17). Podobne aj A. Naess ([9], 18) nazýva termínom "ekosofia" iba taký hlbinnokoekologický postoj, ktorý je už filozoficky spracovaný a vyslovený. V tomto zmysle je teda aj ekosofia explicitnou filozofiou.

V uvedených príkladoch sa termín "filozofia" používa v úzkom zmysle slova, ktorý je ekvivalentom výrazu "explicitná filozofia". Naproti tomu pojem "implicitná filozofia" je do veľkej miery zhodný s termínom "žitý svetonázor", "životná ideológia" atď. Namiesto dvojice významov "explicitná filozofia - implicitná filozofia" by sme mali použiť opozíciu "filozofia - svetonázor" (filozofia - ideológia). Odmietnutie termínu "implicitná filozofia" je spojené s predpokladom, že filozofia je výsledkom vedomého a kritického premyslenia náhľadu alebo náhľadov. Metodické kritérium "vedomého premyslenia" sa netýka prechodu filozofie z implicitnej do explicitnej formy, ale jej bytostnej podstaty.

2. Implicitná filozofia ako potenciálna filozofia. Odmietanie termínu "implicitná filozofia" a jeho nahradenie pojmom "životný názor", "životná ideológia" alebo "svetonázor" a pod. je spojené so statickým aktuálnym pohľadom na filozofiu. Implicitná filozofia naozaj nie je aktuálnou filozofiou. V pojme "implicitná filozofia" však ide o jej úzke prepojenie s "neexplicitnými" formami myslenia a zároveň o akcentovanie faktu možnej premeny nefilozofického náhľadu na filozoficky premyslený postoj. Implicitná filozofia je filozofiou z hľadiska svojej možnosti "stať sa" ňou. Aby táto premena mohla nastať, musí byť nefilozofický náhľad v určitom smere racionálne spracovateľný a schopný prijať filozofickú formu. I keď jeho filozofická forma nie je aktuálnou skutočnosťou, musí byť aktuálne daná aspoň jej možnosť. Práve z hľadiska premeny možnosti na skutočnosť sa dá hovoriť o "implicitnej filozofii" ako o potenciálnej filozofii. Odmietnutie alebo nepoužívanie tohto termínu je oprávnené spojené so snahou adekvátne opísať aktuálnu situáciu a aktuálny stav filozofie. "Implicitná filozofia" k nej nepatrí, lebo ešte nemá filozofickú formu. Môžeme ju však prijať ako termín, ktorý označuje budúcu formu tohto stavu, teda to, že je "filozofiou" z hľadiska jeho možnej budúcnosti a potenciality. S tým je spojený predpoklad, že daný nefilozofický postoj má schopnosť prijať filozofickú podobu. Významový obsah a použitie termínov "explicitná" a "implicitná" filozofia môže byť užitočné z hľadiska prechodu od potenciálnej k aktuálnej filozofickej forme. S tým je samozrejme spojené chápanie filozofie vo veľmi širokom význame, ktoré okrem filozofie v úzkom slova zmysle bude zahŕňať aj ľubovoľné všeobecné názory alebo postoje. Filozofia v širokom význame prestáva byť kritickou reflexiou alebo metodickým argumentačným postupom a sústreďuje sa iba na určité celostné ponímanie daného predmetu. V tomto duchu napríklad K. Jaspers hovorí, že "filozofia nemôže dokazovať, môže byť iba komunikovaná" ([16], 13). V tomto prípade do filozofie zahrňame aj to, čo sme predtým nazvali "ideológiou", "svetonázorom" a pod. K. Jaspers ([16], 9-10) hovorí aj o filozofii detí, ľudovej múdrosti či filozofii duševne chorých. Označenie "implicitná" alebo "explicitná" forma filozofie by tak špecifikovalo, či si subjekt danú filozofiu uvedomil a kriticky premyslel, alebo len spontánne osvojil.

Koncept implicitnej filozofie zachytáva "obal" explicitnej filozofie (t.j. filozofie v úzkom význame) a proces intuitívnych a spontánnych generalizácií (ktoré môžu prebiehať aj mimo vedomej kontroly subjektu) spolu s ich možnou perspektívou vstúpiť do vedomia a zmeniť sa na explicitnú filozofiu. V tejto súvislosti je dôležitý proces "spontánnej generalizácie", pod ktorým rozumieme schopnosť subjektu reagovať na nové podnety podobne ako na podnety, ktoré už pozná, čím sa oblasť aplikovania

fixovaného postoja a reakcie neustále rozširuje. Tento mechanizmus má rovnakú podstatu ako mechanizmus tvorby vedeckých hypotéz. Úspešná hypotéza sa aplikuje aj na ďalšie oblasti vedeckého skúmania, až kým nie je v novej oblasti falzifikovaná, keď sa buď odmieta, alebo modifikuje. V psychoanalýze sa v tejto súvislosti pracuje s pojmom "prenos", čo znamená, že klient reaguje na psychoterapeuta ako na dôležitú osobu zo svojho minulého života. V terapeutickom vzťahu sa tým sprítomňuje minulý vývoj klienta a psychoterapeut môže jeho minulosť "názorne" vnímať, reagovať na ňu a terapeuticky s ňou pracovať. Tieto všeobecné postoje nemusia spontánne vyrásť iba z osobnej skúsenosti, ale môžu sa aj nevedomene preberať z tradície, kultúry, sociálnej oblasti, rozprávania konkrétnych príbehov a udalostí, ako aj napodobovaním pri skupinovom riešení problémov každodenného života. V tomto kontexte napríklad aj americká antropologička R. Benedictová tvrdí, že "nikto a nikdy sa nepozera na svet úplne nepredpojata. Človek vidí tak, ako ho modifikuje konkrétny súbor zvykov, inštitúcií a spôsoby myslenia" ([17], 17), ktoré prebiehajú automaticky a nemôžeme ich zistiť introspekciou, ale iba komparáciou špecificky protikladných kultúr ([17], 27). Podľa nej týchto stereotypov sa nedokáže zbaviť ani pri filozofických úvahách ([17], 17), t.j. v rovine "explicitnej filozofie". Nefilozofické (či predfilozofické) myslenie teda ovplyvňuje aj explicitné filozofické reflexie a tvorí s nimi jeden celok. To je aj hlavný dôvod, prečo R. Benedictová používa termín filozofia nielen v úzkom ([17], 17), ale aj v širokom význame a hovorí o "apollinskej filozofii" indiánskeho kmeňa Pueblanov, do ktorej zahŕňa celkového "ducha" ich kultúry ([17], 71). Termín "implicitná filozofia" neprotirečí ani hermeneutickej koncepcii predporozumenia, pretože "každá teória vždy predpokladá isté ne-teoretické pozadie" a "teoretické určenie vždy zostane odkázané na existenciálno-hermeneutické štruktúry" ([11], 71). Aj samotné odmietanie explicitnej filozofie sa uskutočňuje už na pozadí nejakej implicitnej filozofie, pričom akt odmietnutia vytvára priestor pre jej explikáciu. V týchto súvislostiach sa tento termín dá použiť aj na vysvetlenie štruktúry a genézy "antifilozofického postoja".

3. Implicitná filozofia a antifilozofický postoj. Pod antifilozofickým postojom rozumieme názor, podľa ktorého zaoberanie sa filozofiou nie je užitočné, ba dokonca škodí, existencia filozofie nemá z jeho hľadiska zmysel a pod. Tento postoj ašpiruje na univerzalitu, pretože odmieta každú filozofiu a popiera jej zmysel v akejkoľvek noetickej alebo životnej situácii. V skutočnosti je však parciálny, lebo reálne je odmietnutím iba určitého druhu či typu filozofie. Zároveň vychádza z protikladného chápania filozofie a jej zmyslu, ktorú však chápe ako "nefilozofiu". Antifilozofický postoj má dve úrovne. V prvej - explicitnej vrstve - je vyjadrený určitý negatívny postoj k filozofii. Na druhej úrovni existujú ešte nereflektované (nedostatočne reflektované) postoje a predstavy o filozofii, ktoré nositeľovi poskytujú kritériá na vyjadrenie nesúhlasu a negatívneho vzťahu k existujúcej filozofii. Túto situáciu má na mysli aj H. G. Gadamer ([15], 45), keď hovorí, že nové postoje a presvedčenia sa nemôžu plnohodnotne rozvinúť, pokiaľ nevedia, proti čomu a ako sa majú postaviť. Antifilozofický postoj chce byť univerzálny (odmieta každú filozofiu), čím sa stáva vnútorne protirečivý. Najzreteľnejšie sa to prejaví vtedy, keď sa ho jeho nositeľ pokúsi zdôvodniť alebo rozpracovať taký model sveta a človeka, z ktorého vyplýva, že kritizovaná filozofia nemá pre život človeka

a spoločnosti význam. Tým vznikne iný explicitný filozofický obraz sveta a človeka, v rámci ktorého má zmysel filozofia iného typu. Z daného modelu sveta teda nebude vyplývať, že filozofia ako taká nemá zmysel, ale iba to, že pôvodné určenie filozofie bolo príužke alebo neadekvátne. Zdôvodnený antifilozofický postoj je teda akousi paradoxnou formou návratu k filozofii.

Antifilozofický postoj môže mať dve podoby. Doteraz sme hovorili o "umiernenom" antifilozofickom postoji, ktorý je vo svojom protifilozofickom zameraní do istej miery nedôsledný, pretože jeho nositeľ pristúpil na to, aby začal "filozofovať" o zmysle filozofie a snažil sa svoje tvrdenie o jej nezmyselnosti zdôvodniť alebo bližšie určiť. Prijal tak podmienky, ktoré zabezpečujú dialogickú formu existencie filozofie a jej neustálu sebareprodukciu. Druhou alternatívou je radikálny antifilozofický postoj, ktorý pozvanie na dialóg zo strany filozofie považuje za "komunikačnú pascu". Radikálny postoj je založený na jednoduchom "mlčaní", pretože ak nemá filozofia zmysel ako celok, tak ho nemá ani filozofovanie nad jej zmyslom. Svoj negatívny názor na filozofiu nezdôvodňuje ani nevysvetľuje, takže ani nerozvinie svoje implicitné filozofické východiská. Naproti tomu umiernený postoj možno chápať ako zárodok novej filozofie. Aby sa však mohol rozvinúť, musí zostať v interakcii s filozofiou a viesť s ňou dialóg. V tejto súvislosti chceme pripomenúť, že na pozadí úzkeho chápania filozofie, ktorý ju stotožňuje s explicitnou filozofiou, sa antifilozofický postoj môže javiť nie ako (ešte skrytá) nová filozofia, ale ako čisto protifilozoficky zameraný "nefilozofický postoj", ktorý filozofii zdanlivo nemá čo povedať.

4. "Primárna" a "sekundárna" implicitná filozofia. Dosiaľ sme sledovali základné zameranie psychoterapie i filozofie, ktoré zdôrazňujú predovšetkým prechod filozofie z implicitnej do explicitnej formy. Ten prináša človeku zvýšenú mieru seba-poznania, slobodnejšieho myslenia, rozhodovania a konania. S tým súvisí aj metodická požiadavka "vedome premysleného postoja". Z tohto hľadiska je cieľom psychoterapie i filozofie poskytnutie pomoci subjektu (individu i spoločnosti) pri uvedomovaní si vlastnej implicitnej filozofie, ktorá môže brzdiť jeho rozvoj. Reflexia a proces premeny implicitnej filozofie na explicitnú má teda na človeka i spoločnosť oslobodzujúci účinok. Tento aspekt však nechceme absolutizovať, pretože predstavuje iba prvú polovicu celkového procesu. Táto "polovica" by bola úplným procesom iba z hľadiska vývoja hegelovskej idey, ktorý sa uskutočňuje rozširovaním "absolútneho vedomia" a zmenšovaním sféry neznalosti a nevedomia. Hegelovský model by mohol platiť v prípade kultúry a spoločnosti, ak vezmeme do úvahy aj písomnú pamäť ľudstva, nie však v prípade individuálneho vedomia jednotlivého človeka alebo aktívneho a aktuálneho sebauvedomenia spoločnosti. Sféra vedomia pozemského subjektu je obmedzená; keď si preto chceme premyslieť nové problémy, musíme prestať myslieť na staré. To znamená, že by sme ich mali "domyslieť" tak, aby sme o nich aspoň načas už nemuseli rozmýšľať. Vzhľadom na obmedzený rozsah ľudského vedomia musíme brať do úvahy nielen proces explikácie, ale aj spätnú "reimplikáciu" (sekundárna implikácia).

Explicitný filozofický postoj, s ktorým sa jeho nositeľ stotožnil do tej miery, že sa stal jeho vnútornou životnou zásadnou, ovplyvňuje každodenné myslenie, nabaľuje na seba axiologické a s nimi spojené emocionálne procesy, usmerňuje proces pozornosti,

pamäťové štruktúry a stáva sa prirodzenou súčasťou psychickej štruktúry subjektu. Postupne sa môže fixovať do podoby určitého prakticky zameraného a efektívne fungujúceho "myšlienkového stereotypu" (tzv. automatické myšlienky), ktorý si prestáva subjekt uvedomovať, pričom ho znova dokáže vedome reflektovať až v dialógu alebo v konfrontácii s protikladným postojom. Znamená to, že keď určitý aktuálne neuvedomený postoj nazveme implicitným, nehovoríme ešte nič o tom, či predtým bol alebo nebol explicitný. Kým "primárne" implicitný postoj sa formoval spontánne mimo vedomej kontroly človeka, "sekundárne" implicitný postoj vznikol fixáciou a automatizáciou explicitného postoja, ktorý mohol byť už vedome filozoficky premyslený a vyhodnotený. Termínom "proces sekundárnej implikácie" zároveň zachytávame podmienky, za ktorých explicitná filozofia môže generovať určitý životný štýl a naše zvyky a dostať ich do praktického života. Touto "reimplikáciou" explicitného postoja dochádza zároveň k sekundárnej strate odstupe a k obnovovaniu naivnorealistického postoja. Vďaka reimplikácii sa subjekt môže venovať novým problémom a situáciám. Na základe toho by sme mohli povedať, že v konečnom dôsledku filozofujeme preto, aby sme nemuseli filozofovať.

Odmietnutie "fenoménu" implicitnej filozofie a vzájomných cyklických prechodov z primárnej do sekundárnej implicitnej formy môže byť zdrojom neadekvátnych interpretácií vzťahu filozofie či filozofovania k mentálnemu zdraviu. Napríklad podľa českého psychiatra J. Dobiáša "neustále úvahy o základných životných a filozofických problémoch: aký je zmysel života, ako vlastne vyzerá vesmír, čo je dobro, čo je nekonečno..." [12], 95) treba zaradiť medzi patologické poruchy myslenia. Nepopierame, že určitá forma filozofovania môže byť dôležitým diagnostickým príznakom istej patológie. V tejto súvislosti aj slovenský psychiater I. Žucha [13] hovorí, že psychicky chorí filozofujú často náruživo a osudovo. V kontexte pojmu "implicitná filozofia" však môžeme povedať, že J. Dobiáš nezohľadňuje skutočnosť, že ak si tzv. "zdravý" jedinec nekladie otázky tohto druhu, neznamená to, že sa týmito otázkami v minulosti nezaoberal a neodpovedal si na ne. Mentálne zdravý jedinec, ktorý si tieto otázky nekladie a nemá potrebu filozofovať, to totiž často nerobí iba pre to, že už má nejaké primárne alebo sekundárne fixované implicitné alebo explicitné odpovede a postoje. Inými slovami, filozofovať už nepotrebuje, keďže filozofiu implicitne má a v kontakte so svetom mu nespôsobuje problémy.

5. Oscilovanie medzi implicitnou a explicitnou formou filozofie. Vzťah medzi implicitným a explicitným filozofickým postojom je cyklický. Nemecký filozof G. B. Achenbach [14] hovorí o praktickej múdrosti ako celi filozofie. Treba však povedať, že s touto múdrosťou je spojená aj schopnosť "bezbariérového" prechádzania filozofie z implicitnej do explicitnej podoby a opačne. Primárne sa implicitná filozofia prostredníctvom filozofovania (filozofického dialógu a reflexie) mení na explicitnú a tá sa zase fixuje do podoby určitého myšlienkového stereotypu alebo myšlienkového "algoritmu", čím "vypadáva" z vedomia a sekundárne sa dostáva do polohy implicitnej filozofie. Je to filozofia, o ktorej sa už nerozmýšľa a nediskutuje, ktorá sa jednoducho žije. Dá sa povedať, že z hľadiska praktického života (psychoterapie, filozofického poradenstva) je cieľom "filozofovania" explikácia implicitnej filozofie, jej uvedomenie si,

rekonštruovanie a zdokonalenie, aby mohla nastať spätná sekundárna implikácia. Nejde teda iba o životnú múdrosť v podobe explicitnej filozofie, ale aj o múdre konanie, ktoré predpokladá aj "sekundárnu" implicitnú filozofiu. Z hľadiska filozofického poradenstva a psychoterapie sa filozofické rozmýšľanie spúšťa vtedy, keď sa človeku nedarí žiť a realizovať svoje centrálné hodnoty. Ak sú tieto problémy zavinené jeho implicitnou filozofiou, cieľom jeho filozofovania sa stáva jej náprava, ku ktorej môže dospieť iba vtedy, keď si svoje implicitné postoje uvedomí a kriticky reflektuje. Explikácia primárne implicitnej filozofie nie je teda samoučelná. Jej cieľom je odstrániť poruchu vo formách praktickej existencie subjektu. Zmyslom procesu filozofovania (kritickej reflexie, filozofického dialógu) je teda skvalitnenie implicitnej filozofie klienta a z nej vyplývajúceho životného štýlu. Ak si to teda vyžaduje adaptácia a povaha životných problémov, človek by mal mať k dispozícii vlastnosti a schopnosti, pomocou ktorých si ju môže explikovať a premyslieť si svoje implicitné východiská a predpoklady. Ako na to poukazujú aj autori integrovanej psychoterapie, niektoré zo životných problémov klientov sa dajú vyriešiť iba zmenou ich implicitnej filozofie.

Koncept cyklického oscilovania medzi implicitným a explicitným filozofickým postojom má význam aj v iných súvislostiach, nielen pre psychoterapiu (vo vzťahu k mentálnej štruktúre klienta). Prechody medzi implicitnými a explicitnými formami "obrazov" človeka a sveta možno zaregistrovať aj v sociálnej rovine. Napríklad F. Novosád ([7], 18) poukazuje na nesebestačnosť explicitných a systematizovaných teórií človeka, ktoré sú vždy enklávami v spontánnych alebo spontaneizovaných koncepciách človeka, a zároveň podčiarkuje, že explicitné obrazy človeka a sveta sa stávajú východiskom pri konštrukcii organizácií a inštitúcií, čím dochádza k ich prerodu na implicitné postoje, ktoré sa spontánne a automaticky realizujú každodenným fungovaním a existenciou danej inštitúcie. Napríklad vojenský výcvik je vždy usmerňovaný istými všeobecnými predstavami, konštruktmi, teóriami (kváziteóriami) o človeku a jeho možnostiach, zároveň však existencia armády ako inštitúcie udržiava pri živote pôvodný obraz človeka ([7], 17). Pojem "implicitná filozofia" sa dá použiť nielen pri explanácii psychického a sociálneho života, ale aj na oblasť vedy. Rozpracovanie určitej špeciálnej teórie môžeme pochopiť ako sekundárnu implikáciu jej explicitných filozofických východísk. Zánik filozofických diskusií, ktoré sú časté pri jej vzniku, znamená vlastne iba to, že jej filozofické princípy sa "vstrebali" do jej tela, do sveta jej kognitívnej každodennosti a postupne sa inštitucionalizovali.

Na záver môžeme stručne povedať, že význam pojmu "implicitná filozofia" spočíva v širšom zachytení myšlienkového pohybu vedúceho od primárne implicitného k sekundárne implicitnému filozofickému postoju. Z neho vyplýva aj to, že explicitne premyslený vedomý náhľad nechápeme automaticky ako "dobrý", resp. nevedomený implicitný postoj ako "zlý". Nie každý nevedomený všeobecný postoj je nevhodný, ale iba postoj, ktorý nám spôsobuje problémy. Preto ho musíme explikovať, premeniť na postoj vedomý, premyslieť ho a potom zafixovať tak, aby sa znovu mohol premeniť na implicitný a nevedomený. Konečným cieľom vedomej reflexie je teda taká forma sekundárnej implikácie, ktorá pozitívne ovplyvňuje myslenie, emócie a konanie. Sekundárna implikácia, ktorá presúva filozofický postoj do nevedomenej sféry, umožňuje zrýchliť a vzhľadom na daný typ situácií aj zefektívniť hodnotenie, rozhodovanie

a konanie. Zároveň by "implicitná filozofia" nemala byť pred nami zablokovaná, skrytá, ale naopak, mali by sme mať s ňou v prípade potreby kontakt, aby sme ju mohli znova vedome premyslieť.

LITERATÚRA

- [1] KNOBLOCH, F., KNOBLOCHOVÁ J.: Integrovaná psychoterapie. Praha, Nakladatelství Grada, Nakladatelství Avicenum 1993.
- [2] HEJDÁNEK, L.: Filozofie a víra. Praha, Oikoymenth 1990.
- [3] LETZ, J.: Za autentickejšť kresťanskej filozofie. In: Filozofia, roč. 47, 1992, č. 5, s. 257-267.
- [4] LAHAV, R., TILLMANN, M. da Venza (eds.): Essays on Philosophical Counseling. Lanham, New York, London, University Press of America 1995.
- [5] GLOYOVÁ, K.: Má systematická filozofie ešte vŕbec ŧanci? In: Filozofický časopis, roč. XI., 1992, č. 2, s. 261-275.
- [6] PROCHASKA, J. O., NORCROSS, J. C.: Psychoterapeutické systémy - průřez teoriemi. Praha, Grada Publishing 1999.
- [7] NOVOSÁD, F.: Dimenzie sebainterpretativnosti. In: Filozofia, roč. 51, 1996, č. 1, s. 16-22.
- [8] NOVOSÁD, F.: Sociálny poriadok ako zlučiteľnosť koordinácií. In: Filozofia, roč. 49, 1994, č. 10, s. 617-637.
- [9] NAESS, A.: Ekológia, pospolitosť a životný štýl. Náčrt ekosofie. Bratislava, Vydavateľstvo Abies 1996.
- [10] ŠULAVÍK, J.: Vzťah medzi filozofickou terapiou a poradenstvom. In: Filozofia, roč. 53, 1998, č. 4, s. 238-246.
- [11] NOVOSÁD, F.: Hermeneutika pozadia. In: Filozofia, roč. 49, 1994, č. 2, s. 65-71.
- [12] DOBIÁŠ, J. a kol.: Psychiatrie. Praha, Avicenum 1984.
- [13] ŽUCHA, I.: O filozofovaní v psychiatrii. Vystúpenie na medzinárodnej konferencii "Filozofia, psychiatria a etológia" v dňoch 3. až 5. júna 1999 v Pezinku.
- [14] ACHENBACH, G. B.: Zur Weisheit der Philosophischen Praxis. Vortrag zur Eröffnung der "Third International Conference on Philosophical Practice", 22.-25. júla 1997, New York, USA.
- [15] GADAMER, G. H.: Problém dějinného vědomí. Praha, Filozofia, Nakladatelství FÚ AV ČR 1994.
- [16] JASPERS, K.: Úvod do filozofie. Praha, Karolinum, H and H 1991.
- [17] BENEDICTOVÁ, R.: Kulturní vzorce. Praha, Argo 1999.

Príspevok vznikol v Kabinete výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/7298/20

PhDr. Ján Šulavík
Kabinet výskumu sociálnej
a biologickej komunikácie SAV,
Dúbravská cesta 9
813 64 Bratislava
SR